

ÚSTAVA PRE MLADÝCH:

TVOJ SPRIEVODCA PRAVIDLAMI SLOVENSKA

Jarovnice

*Milí mladí priatelia, Jarovničanky a Jarovničania,
držím v rukách príručku, ktorá je viac než len súborom textov. Je
to pozvánka. Pozvánka pre vás, aby ste sa stali aktívnymi
spolutvorcami budúcnosti našej obce.*

*Možno ste si niekedy pomysleli, že váš hlas nie je dosť silný,
alebo že veci sa aj tak nezmenia. Rozumiem týmto pocitom.
Práve preto sme sa ako obec rozhodli ukázať vám, že opak je
pravdou. Váš pohľad na svet, vaša energia a vaše nápady sú
pre Jarovnice nesmierne cenné.*

*Nehovoríme to len slovami. Dôkazom je naše nové Centrum
mládeže, ktoré vzniklo práve na základe vašich prianí a potrieb.
Nie je to len budova, je to priestor, ktorý sme vytvorili pre vás,
aby ste sa mohli stretávať, učiť a premieňať svoje myšlienky na
skutočnosť. Je to naša investícia do vášho potenciálu.*

*Táto príručka je ďalším krokom. Je to mapa a súbor nástrojov,
ktoré vám dávame do rúk. Vznikla, aby vám v zrozumiteľnom
jazyku ukázala, ako funguje demokracia v praxi a ako môžete
ovplyvniť dianie okolo seba – od návrhu na úpravu parku až po
zorganizovanie vlastného podujatia. Je súčasťou našej širšej
snahy sprístupniť vám dôležité informácie a povzbudiť vás k
spoluúčasti.*

*Preto vás chcem osobne vyzvať: využite túto príležitosť. Listujte v
tejto príručke, diskutujte o nej s priateľmi a nebojte sa prísť s
vlastnými projektami. Dvere na obecnom úrade sú pre vaše
podnety otvorené. Budúcnosť Jarovnic nie je niečo, čo sa deje
bez vás. Je to niečo, čo budeme tvoriť spoločne.
Teším sa na našu spoluprácu a na všetky skvelé nápady, ktoré
prinesiete.*

S úctou,

Mgr. Florián Giňa
starosta obce Jarovnice

Predstav si, že Slovenská republika je jedna obrovská online hra pre viac ako päť miliónov hráčov. Má svoje pravidlá, ciele a postavy s rôznymi úlohami. A ako každá dobrá hra, aj táto má svoj manuál – volá sa Ústava Slovenskej republiky.

Tento manuál neurčuje len to, kto má aké právomoci (napríklad prezident alebo vláda), ale hlavne definuje, aké máš ty ako hráč špeciálne schopnosti a ochranu (tvoje práva a slobody) a ako môžeš ovplyvniť ďalší vývoj hry (cez voľby, referendum alebo priame zapájanie sa).

Cieľom tejto učebnice nie je, aby si sa všetky články a paragrafy naučil naspamäť. Cieľom je, aby si pochopil, ako náš štát funguje, aké je v ňom tvoje miesto a ako ho môžeš svojou aktivitou robiť lepším a spravodlivejším miestom pre všetkých.

Táto príručka vznikla v rámci projektu „Participácia mládeže v obci Jarovnice“, ktorý je podporený z programu Európskej únie s názvom Erasmus+. Je to nástroj, ktorý ti má ukázať, že tvoj hlas má váhu a že participácia – teda aktívne zapájanie sa do diania okolo seba – je kľúčová pre zdravú a fungujúcu demokraciu.

Úvod:
Prečo by ťa
mala
zaujímať
Ústava?

Časť I:

Príbeh našej Ústavy -

**Ako sa zrodilo
moderné Slovensko**

Kapitola 1: Cesta k samostatnosti

Rozvod, ktorý bol zamatový

Aby sme pochopili, prečo máme vlastnú ústavu, musíme sa vrátiť do turbulentných rokov po Nežnej revolúcii v roku 1989. Pád komunistického režimu otvoril dvere slobode, ale aj veľkej debata o tom, ako má spoločný štát Čechov a Slovákov vyzerieť.

Dve odlišné predstavy

Po parlamentných voľbách v júni 1992 sa ukázalo, že politické reprezentácie oboch častí federácie majú zásadne odlišné predstavy o budúcnosti.

- **Česká vízia:** Víťazná Občianska demokratická strana (ODS) na čele s Václavom Klausom presadzovala heslo „spoločný funkčný štát alebo rozdelenie“. Chceli buď silnú federáciu s jasnými pravidlami, alebo úplne samostatné štáty. Odmietali kompromisné riešenia ako voľnú konfederáciu (tzv. „dvojdomeček“), ktorú považovali za nefunkčnú.
- **Slovenská vízia:** Na Slovensku zvíťazilo Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS) na čele s Vladimírom Mečiarom. Spolu s ďalšími stranami, ako Slovenská národná strana (SNS), kladli dôraz na zvrchovanosť (suverenitu) Slovenska a jeho vlastnú medzinárodnú identitu. Ich predstava bola, že obe republiky by mali mať vlastné ústavy a spoločný štát by bol od nich len odvodený.

Ukázalo sa, že tieto dve vízie sú nezlučiteľné. Zatiaľ čo slovenská reprezentácia hľadala plnú medzinárodnú subjektivitu, česká strana odmietala model, ktorý by podľa nej viedol k slabému a paralyzovanému štátu. Keď bolo zrejmé, že kompromis nie je možný, najlogickejšim riešením sa stalo pokojné rozdelenie.

Rokovania vo vile Tugendhat a „Zamatový rozvod“

Kľúčové rokovania medzi Václavom Klausom a Vladimírom Mečiarom prebehli v lete 1992, najznámejšie je stretnutie v brnianskej vile Tugendhat. Práve tam sa politickí lídri definitívne dohodli na pokojnom a kultivovanom rozdelení spoločného štátu. Tento proces vošiel do dejín pod názvom „**Zamatový rozvod**“ (anglicky Velvet Divorce), pretože na rozdiel od mnohých iných krajín (napríklad bývalej Juhoslávie) prebehol úplne bez násilia a občianskych konfliktov, na čo môžeme byť hrdí.

Hoci ústavný zákon vtedy vyžadoval na rozdelenie štátu referendum, politické reprezentácie sa rozhodli pre inú cestu – prijatie **ústavného zákona o zániku federácie** vo Federálnom zhromaždení. Tento krok je dodnes predmetom diskusií, no v danej politickej situácii sa javil ako najrýchlejší a najschodnejší. Federálne zhromaždenie tento zákon schválilo 25. novembra 1992. Česká a Slovenská Federatívna Republika tak zanikla o polnoci 31. decembra 1992 a od 1. januára 1993 na mape Európy svietili dva nové, samostatné štáty:

Slovenská republika a Česká republika.

Kapitola 2: Deň, keď sme si napísali pravidlá

(1. september 1992)

Ešte predtým, ako sa federácia formálne rozpadla, urobilo Slovensko dva kľúčové kroky k vlastnej štátnosti.

Krok prvý: Deklarácia o zvrchovanosti (17. júl 1992)

Slovenská národná rada (vtedajší slovenský parlament) prijala 17. júla 1992 Deklaráciu o zvrchovanosti Slovenskej republiky. Nebol to zákon v pravom zmysle slova, ale slávnostné politické vyhlásenie, ktorým slovenský národ deklaroval svoje právo na sebaurčenie a vôľu spravovať si svoje veci sám.

Bol to jasný signál smerom k samostatnosti, ktorý urýchlil ďalší vývoj. Len o tri dni neskôr na tento akt zareagoval prezident ČSFR Václav Havel, ktorý abdikoval zo svojej funkcie, pretože podľa vlastných slov už nemohol garantovať jednotu štátu.

Krok druhý: Prijatie Ústavy (1. september 1992)

Prijatie ústavy ešte pred formálnym vznikom samostatného štátu bol strategický a nevyhnutný krok. Nový štát potreboval od prvej sekundy svojej existencie funkčný právny a politický rámec. Bez ústavy by nastal chaos – nebolo by jasné, kto je prezident, ako funguje parlament, aké sú práva občanov. Ústava bola základným kameňom, ktorý umožnil plynulý prechod a okamžité fungovanie štátnych inštitúcií.

Po intenzívnych rokovaní ju poslanci Slovenskej národnej rady schválili **1. septembra 1992 o 22:26** večer. Zo 134 prítomných poslancov hlasovalo 114 za. Tento deň si preto pripomíname ako štátny sviatok –

Deň Ústavy Slovenskej republiky. Slávnostný podpis sa uskutočnil o dva dni neskôr, 3. septembra 1992, v Rytierskej sieni Bratislavského hradu. Podpísali ju vtedajší predseda parlamentu Ivan Gašparovič a predseda vlády Vladimír Mečiar.

Preambula – Duša Ústavy

Každá ústava sa zvyčajne začína **preambulou** – slávnostným úvodom, ktorý vysvetľuje, prečo a na akých hodnotách dokument vzniká. Tá naša je veľmi dôležitá, pretože odhaľuje, ako sme chceli, aby svet vnímal náš nový štát.

Odkaz na históriu: Veta „v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy“ nie je len pekná fráza. Prihlásením sa k Veľkej Morave a misii svätých Cyrila a Metoda si novovznikajúci štát vytváral vlastnú historickú kontinuitu, ktorá bola staršia ako Uhorsko aj Československo. Bol to spôsob, ako sa definovať ako starobylý európsky národ s hlbokými koreňmi.

Národ a občania: Preambula sa začína slovami „My, národ slovenský“, no končí sa vetou „teda my, občania Slovenskej republiky, uznášame sa...“. Toto nie je náhoda. Je to dôležitý kompromis medzi

etnickým princípom (dôraz na Slovákov ako štátotvorný národ) a **občianskym princípom** (štát patrí všetkým jeho občanom bez ohľadu na národnosť, vieru či pôvod).

Časť II:

Ústava –

**Návod na použitie
pre náš štát**

Kapitola 3: Základy našej republiky

(Prvá hlava)

Prvá hlava ústavy je ako základná doska počítača – definuje najdôležitejšie princípy, na ktorých stojí celý systém.

Slovensko na mape sveta (Čl. 1)

Hneď prvý článok hovorí to najpodstatnejšie: „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.“. Poďme si to rozmeniť na drobné:

- Zvrchovaný: Sme nezávislí. O svojich veciach si rozhodujeme sami a žiadna iná krajina nám nemôže rozkazovať.
- Demokratický: Vláda patrí ľuďom (občanom), ktorí si ju uplatňujú vo voľbách.
- Právny štát: Pravidlá (zákony) platia pre všetkých rovnako. Aj pre prezidenta, premiéra či policajta. Nikto nestojí nad zákonom.
- Sekulárny: Štát nemá žiadne oficiálne náboženstvo ani ideológiu. Zaručuje slobodu viery pre všetkých, ale neuprednostňuje žiadnu cirkev ani politický smer. To je v zaujímavom kontraste s odkazom na cyrilo-metodské duchovné dedičstvo v preambule.

Ty si zdrojom moci (Čl. 2)

Článok 2 hovorí, že „Štátna moc pochádza od občanov...“. Toto je srdce demokracie. Svoju moc vykonávaš buď nepriamo (voľbou poslancov) alebo priamo (napríklad v referende). Z tohto článku vyplýva aj zlaté pravidlo slobody:

„Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“. Pre teba to znamená maximálnu slobodu. Naopak, pre štátne orgány (úradníkov, políciu) platí presný opak: môžu robiť iba to, čo im zákon výslovne dovoľuje.

Naše spoločné bohatstvo a symboly (Čl. 4, 5, 6, 8, 9)

Ústava tiež hovorí, že prírodné bohatstvo – voda, lesy, nerastné suroviny – patrí štátu, a teda nám všetkým. Štát má povinnosť ho chrániť a rozumne využívať. Definuje aj štátne občianstvo (ktoré ti nikto nemôže vziať proti tvojej vôli), štátny jazyk (slovenčina) a naše symboly: štátny znak, vlajku, pečať a hymnu „*Nad Tatrou sa blýska*“.

Slovensko v Európe (Čl. 7)

Tento článok je nesmierne dôležitý, pretože nám umožnil vstúpiť do Európskej únie. Hovorí, že Slovensko môže preniesť časť svojich právomocí na EÚ a že právo EÚ má prednosť pred našimi zákonmi. Je to dôležitý kompromis: vzdali sme sa kúska našej zvrchovanosti, aby sme získali obrovské výhody členstva, ako je voľný pohyb, spoločný trh či bezpečnosť.

Pôvodná ústava z roku 1992 pritom tento článok v dnešnej podobe neobsahovala. Bol pridaný až neskôr, novelou, práve kvôli vstupu do EÚ. Podobne boli neskôr pridané aj iné ustanovenia, napríklad článok definujúci manželstvo alebo článok o ochrane hotovosti. Ústava bola od svojho vzniku zmenená (novelizovaná) už viac ako 20-krát. To ukazuje, že nie je len nejakým starým, zaprášeným textom, ale živým dokumentom, ktorý reaguje na vývoj spoločnosti. A to je dôležitý odkaz: aj najvyšší zákon štátu sa dá zmeniť, ak na to existuje dostatočná politická a spoločenská zhoda.

Kapitola 4:

Tvoje práva a slobody

Tvoj ochranný štít (Druhá hlava)

Druhá hlava ústavy je tvoj osobný ochranný štít. Je to najrozsiahlejšia časť ústavy a vymenúva všetky základné práva a slobody, ktoré ti štát musí zaručiť a chrániť. Sú to tvoje superschopnosti v hre zvanej Slovenská republika.

Základné princípy tvojich práv (Čl. 12–13)

Hneď na úvod sa píše to najdôležitejšie: ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Tieto práva sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. To znamená, že ti ich nikto nemôže vziať, nemôžeš sa ich vzdať, nikdy nestrácajú platnosť a ani štát ich nemôže zrušiť.

Zároveň platí zákaz diskriminácie: práva sa zaručujú všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru, politické zmýšľanie, pôvod, majetok alebo akékoľvek iné postavenie. Nikto nesmie byť za tieto veci trestaný ani zvýhodňovaný. Tvoje práva môžu byť obmedzené iba zákonom, a to len v nevyhnutných prípadoch a na presne stanovený cieľ (napríklad ochrana zdravia ostatných počas pandémie).

Základné ľudské práva a slobody (Čl. 14–25)

Toto je jadro tvojej osobnej ochrany. Patrí sem:

- Právo na život (Čl. 15): Nikto ťa nesmie úmyselne zabiť. Trest smrti je na Slovensku zakázaný.
- Nedotknuteľnosť osoby a súkromia (Čl. 16–17): Nikto ťa nesmie mučiť ani podrobiť krutému či ponižujúcemu zaobchádzaniu. Zaručuje sa ti osobná sloboda. Ak ťa polícia zadrží, musí ťa do 48 hodín (pri terorizme do 96 hodín) buď prepustiť, alebo odovzdať súdu. Sudca potom musí do ďalších 48 hodín (pri obzvlášť závažných zločinoch do 72 hodín) rozhodnúť, či ťa prepustí, alebo zoberie do väzby.

Príklad zo života: Ak ťa polícia zastaví na ulici, máš právo vedieť prečo. Ak ťa chcú zadržať, musia ti povedať dôvody a máš právo na právniku. Nemôžu ťa len tak držať zatvoreného/ú v cele bez rozhodnutia súdu.

- Právo na súkromie a ochranu údajov (Čl. 19, 21, 22): Tvoj domov je nedotknuteľný. Nikto ti nemôže bezdôvodne vtrhnúť do bytu (domová prehliadka je možná len na príkaz sudcu v trestnom konaní). Rovnako sú chránené tvoje listy, e-maily či správy na sociálnych sieťach (listové tajomstvo) a štát musí chrániť tvoje osobné údaje pred zneužitím.

Príklad zo života: Škola nemôže zverejniť твою adresu alebo telefónne číslo bez súhlasu teba alebo твоjich rodičov. Твоje chaty s kamarátmi sú chránené listovým tajomstvom.

- Sloboda pohybu a pobytu (Čl. 23): Máš právo slobodne sa pohybovať po Slovensku a kedykoľvek ho opustiť. Občana Slovenska nemožno nútiť, aby opustil vlasť, a nemožno ho vyhostiť.
- Sloboda myslenia a prejavu (Čl. 24, 26): Máš právo na vlastný názor, vieru (alebo byť bez viery) a slobodne ho vyjadrovať. Cenzúra je zakázaná. Môžeš slobodne vyhľadávať a šíriť informácie.

Príklad zo života: Môžeš napísať blog, natočiť video alebo na sociálnej sieti kritizovať vládu. Тvoja sloboda sa však končí tam, kde sa začína sloboda iných – nemôžeš šíriť nenávisť, vyzývať k násiliu alebo vedome klamať, aby si niekomu ublížil(a) (to sa volá ohováranie).

Politické práva – buď aktívny/a! (Čl. 27–32)

Toto sú tvoje nástroje na ovplyvňovanie hry:

- Petičné právo (Čl. 27): Máš právo sám alebo s inými podpisovať petície a obracať sa na úrady so žiadosťami a návrhmi.

- Právo pokojne sa zhromažďovať (Čl. 28): Môžeš organizovať demonštrácie a protesty alebo sa na nich zúčastňovať. Na pokojné zhromaždenie nepotrebuješ povolenie, stačí ho ohlásiť.
- Právo slobodne sa združovať (Čl. 29): Máš právo zakladať spolky, kluby, občianske združenia alebo politické strany.
- Právo voliť (Čl. 30): Od 18 rokov máš právo zúčastňovať sa na správe vecí verejných, teda voliť svojich zástupcov.

Hospodárske, sociálne a kultúrne práva – istoty v živote (Čl. 35–43)

Ústava ti garantuje aj istoty v bežnom živote:

- Právo na prácu a spravodlivú odmenu (Čl. 35, 36): Máš právo na slobodnú voľbu povolania. Ak pracuješ (napríklad na letnej brigáde), máš právo na bezpečné podmienky a mzdu, ktorá nesmie byť nižšia ako minimálna. Zákon ti zaručuje aj primeraný odpočinok a platenú dovolenku.
- Právo na ochranu zdravia (Čl. 40): Vďaka zdravotnému poisteniu máš nárok na bezplatnú zdravotnú starostlivosť za podmienok, ktoré určí zákon.
- Právo na vzdelanie (Čl. 42): Základné a stredné školy sú bezplatné. Máš právo na vzdelanie podľa svojich schopností a možností spoločnosti.

Právo na spravodlivosť (Čl. 46–50)

Ak sa dostaneš do konfliktu so zákonom alebo s úradmi, máš tieto záruky:

- Právo na súdnu ochranu (Čl. 46): Každý sa môže domáhať svojho práva na nezávislom a nestrannom súde. Ak si myslíš, že ti nejaký úrad ukrivdil, môžeš sa obrátiť na súd, aby jeho rozhodnutie preskúmal.
- Právo odoprieť výpoveď (Čl. 47): Máš právo nevypovedať, ak by si tým mohol spôsobiť trestné stíhanie sebe alebo blízkej osobe (napr. rodičom, súrodencom).
- Prezumpcia nevinu (Čl. 50): Si považovaný za nevinného, kým ti súd právoplatným rozsudkom nedokáže opak. Nie ty musíš dokazovať svoju nevinu, ale štát musí dokázať tvoju vinu.
- Právo na obhajobu (Čl. 50): V trestnom konaní máš právo na obhajcu. Ak si ho nemôžeš dovoliť, štát ti ho prideliť.

Je dôležité si uvedomiť, že práva a povinnosti idú ruka v ruke. Ústava ti negarantuje len práva, ale stanovuje aj povinnosti. Napríklad článok 44 hovorí, že každý má právo na priaznivé životné prostredie, ale zároveň je povinný ho chrániť.

Článok 20 hovorí, že vlastníctvo zaväzuje – nemôžeš si so svojím majetkom robiť, čo chceš, ak tým poškodzuješ iných alebo verejný záujem.

Toto je kľúčová lekcia z občianskej výchovy: sloboda nie je anarchia. Je to zodpovednosť voči sebe, ostatným a celej spoločnosti.

Kapitola 5: Kto tu vládne?

Tri piliere moci

Aby nikto v štáte nemal v rukách príliš veľkú moc a nemohol ju zneužiť, ústava ju delí na tri nezávislé zložky: zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Tento systém sa volá del'ba moci a funguje na princípe „brzd a protiváh“, kde sa jednotlivé zložky navzájom kontrolujú.

Zákonodarná moc: Národná rada SR (Piata hlava)

Kto to je? Je to náš parlament. Tvorí ho 150 poslancov a poslankyň, ktorých si volíme vo voľbách na štyri roky. Sú to naši zástupcovia.

Čo robia? Ich hlavnou a najdôležitejšou úlohou je prijímať ústavu a zákony. Okrem toho schvaľujú štátny rozpočet (teda rozhodujú o tom, na čo sa minú naše spoločné peniaze), vyslovujú súhlas s dôležitými medzinárodnými zmluvami a kontrolujú prácu vlády. Vláde alebo jej členovi môžu vysloviť nedôveru, čo vedie k ich odvolaniu.

Ako pracujú? Poslanec má voľný mandát, čo znamená, že by mal hlasovať podľa svojho svedomia a presvedčenia, a nie je viazaný príkazmi svojej strany alebo kohokoľvek iného. Za svoje hlasovanie a výroky v parlamente má imunitu, aby sa nebál slobodne vyjadriť svoj názor bez strachu z trestného stíhania.

Výkonná moc: Prezident a Vláda (Šiesta hlava)

- Kto to je? Prezident je hlava štátu, najvyšší predstaviteľ Slovenska. Vláda (na čele s predsedom vlády, čiže premiérom) je najvyšší orgán, ktorý riadi a spravuje štát.
- Čo robia? Vláda riadi jednotlivé ministerstvá (napr. školstva, zdravotníctva, financií), navrhuje väčšinu zákonov a vydáva nariadenia na ich vykonanie. Prezident reprezentuje Slovensko v zahraničí, vymenúva a odvoláva vládu, podpisuje zákony (môže ich aj vrátiť parlamentu na opätovné prerokovanie, čo sa volá právo veta), je hlavným veliteľom ozbrojených síl a udeľuje milosti či amnestie.

Funkcia	Meno (aktuálne k júnu 2025)
Prezident Slovenskej republiky	Peter Pellegrini
Predseda vlády Slovenskej republiky	Robert Fico
Predseda Národnej rady SR	Richard Raši

Súdna moc: Súdny (Siedma hlava)

- Kto to je? Nezávislí a nestranní sudcovia na rôznych súdoch. Súdnictvo je oddelené od ostatných štátnych orgánov, aby sa zabezpečila jeho nestrannosť.
- Čo robia? Vykladajú zákony, rozhodujú spory medzi ľuďmi či firmami, trestajú páchatel'ov trestných činov a kontrolujú, či sú rozhodnutia úradov v súlade so zákonom.
- Sústava súdov: Súdny systém na Slovensku je viacstupňový. Základom sú okresné sudy, nad nimi sú krajské sudy. Na vrchole stoja dva najvyššie súdne orgány: Najvyšší súd Slovenskej republiky (rieši odvolania v bežných občianskych a trestných veciach) a Najvyšší správny súd Slovenskej republiky (kontroluje zákonnosť rozhodnutí úradov, rieši disciplinárne konania voči sudcom a prokurátorom a rozhoduje o veciach týkajúcich sa volieb do samospráv či činnosti politických strán).

- Súdna rada SR: Je to dôležitý ústavný orgán, ktorý má chrániť nezávislosť súdnictva. Má 18 členov (sudcov aj nesudcov). Jej hlavnou úlohou je predkladať prezidentovi návrhy na vymenovanie a odvolanie sudcov, rozhoduje o ich pridelení na sudy a dohliada na to, aby sudcovia spĺňali všetky predpoklady na výkon svojej funkcie.
- Ústavný súd: Je to špeciálny a najvyšší súdny orgán, ktorý je „strážcom ústavy“. Jeho hlavnou úlohou je kontrolovať, či zákony, ktoré prijme parlament, nie sú v rozpore s ústavou. Ak zistí, že sú, môže ich zrušiť. Zároveň chráni tvoje základné práva – ak máš pocit, že ti ich porušil nejaký úrad alebo dokonca iný súd, môžeš sa naňho obrátiť s ústavnou sťažnosťou.

Kapitola 6: Moc v твоjich rukách

(Štvrtá a Piata hlava)

Demokracia neznamená len ísť raz za štyri roky k voľbám. Ústava ti dáva nástroje, ako sa zapájať do života spoločnosti oveľa častejšie.

Tvoja obec, tvoje pravidlá – Samospráva (Štvrtá hlava)

- Štát neriadi všetko centrálné z Bratislavy. Mnohé veci, ktoré sa priamo dotýkajú tvojho každodenného života, si riešia obce a mestá samy. To sa volá územná samospráva.
- Kto rozhoduje? Starosta (v mestách primátor) a obecné alebo mestské zastupiteľstvo (zbor miestnych poslancov). Obidvoch si volia priamo obyvatelia obce na štyri roky.
- Čo riešia? Miestne cesty a chodníky, verejné osvetlenie, školy a škôlky, ktoré zriaďujú, odvoz odpadu, údržbu parkov a ihrísk, organizovanie kultúrnych podujatí a mnoho ďalšieho.
- Ako to môžeš ovplyvniť? Aj keď ešte nemáš 18 rokov a nevolíš, môžeš sa aktívne zapájať. Zasadnutia obecného zastupiteľstva sú zvyčajne verejné, môžeš na ne prísť a počúvať. Môžeš napísať e-mail miestnym poslancom so svojimi nápadmi alebo problémami. A hlavne, môžeš sa zapojiť do mládežníckeho parlamentu, ak vo vašej obci existuje, alebo iniciovať jeho založenie.

Najsilnejší nástroj – Referendum (Piata hlava)

Referendum je forma priamej demokracie, kde o dôležitej celospoločenskej otázke nerozhodujú politici, ale priamo všetci občania v hlasovaní.

- Kedy sa koná? Referendum vyhlasuje prezident, ak o to požiada aspoň 350 000 občanov v petícii, alebo ak sa na tom uznesie parlament.
-
- O čom sa hlasovať nemôže? Ústava múdro hovorí, že referendum sa nedá rozhodovať o základných právach a slobodách (tie sú neodňateľné), o daniach, odvodoch a o štátnom rozpočte.

Kapitola 7: Strážcovia spravodlivosti

(Ôsma hlava)

Okrem súdov ústava zriaďuje ďalšie dva
dôležité orgány, ktoré chránia právo a
spravodlivosť.

Prokuratúra (Čl. 149–151)

Prokuratúra je systém štátnych orgánov, na čele ktorého stojí generálny prokurátor. Prokurátori sú akoby „právnicki štátu“ a ich hlavnou úlohou je chrániť práva a zákonom chránené záujmy ľudí, firiem aj štátu. V trestnom konaní vystupujú v mene štátu ako verejní žalobcovia – podávajú na súd obžaloby na ľudí, ktorí spáchali trestné činy, a zastupujú obžalobu v súdnom konaní.

Okrem toho dozerajú na dodržiavanie zákonov zo strany polície, vo väzniciach a na ďalších miestach, kde je obmedzená osobná sloboda. Na prokurátora sa môžeš obrátiť, ak si svedkom alebo obeťou trestného činu, alebo ak máš podozrenie, že niekde dochádza k porušovaniu zákonov.

Verejný ochranca práv (Ombudsman) (Čl. 151a)

Ombudsman je tvoj spojenec a ochranca v boji proti úradom. Je to nezávislý orgán, ktorý chráni tvoje základné práva a slobody, ak máš pocit, že ich porušil nejaký orgán verejnej správy (napríklad obecny úrad, škola, sociálka, polícia, ministerstvo). Ak sa domnievaš, že nejaký úrad konal nezákonne, arogantne, nespravodlivo, alebo naopak, bol nečinný a neriešil tvoj problém, môžeš sa na ombudsmana bezplatne obrátiť s podnetom.

On tvoj prípad prešetrí, a ak zistí pochybenie, bude od daného úradu žiadať nápravu. Môže tiež navrhnúť zmenu zákonov alebo dokonca podať podnet na Ústavný súd, ak si myslí, že nejaký predpis porušuje základné práva.

Časť III:

Buď zmenou – Tvoj sprievodca participáciou

Kapitola 9: Ako sa zapojiť – Praktické kroky

- Predstava „zmeniť svet“ môže byť odstrašujúca. Ale participácia je ako rebrík – môžeš po ňom stúpať postupne, od jednoduchších krokov k tým zložitejším.

Stupne participácie:

1. Byť informovaný: Sleduj, čo sa deje v tvojej obci, v tvojom kraji, na Slovensku. Čítaj správy z rôznych zdrojov, overuj si fakty. Využi svoje právo na informácie (Čl. 26) a pýtaj sa úradov, čo robia.

2. Mať názor a vyjadriť ho: Diskutuj s kamarátmi, rodičmi, učiteľmi. Píš svoje názory do školského časopisu alebo na sociálne siete (samozrejme, slušne a s rešpektom).

3. Zapojiť sa do existujúcich štruktúr: Toto je skvelý spôsob, ako začať.

- Mládežnícke parlamenty: Mnohé mestá a obce, a dokonca aj kraje, majú svoje mládežnícke parlamenty. Sú to poradné orgány samosprávy, kde mladí ľudia ako ty môžu hovoriť o problémoch, navrhovať riešenia a organizovať podujatia. Zisti, či taký parlament funguje aj u vás.
- Dobrovoľníctvo: Zapoj sa ako dobrovoľník/čka do činnosti nejakej organizácie, ktorá robí niečo, čo ťa zaujíma – či už je to ochrana prírody, pomoc seniorom, organizácia kultúrneho festivalu alebo športového podujatia. Získaš cenné skúsenosti, spoznáš nových ľudí a urobíš niečo užitočné. Príležitosti môžeš hľadať napríklad cez platformy ako GROWNi.sk alebo cez lokálne dobrovoľnícke centrá.

4. Vytvárať vlastné iniciatívy: Ak ti niečo chýba, zorganizuj to!

- Zorganizuj s kamarátmi upratovanie parku alebo brehu rieky.
- Napíš petíciu (Čl. 27) za vybudovanie nového skateparku alebo cyklochodníka.
- Založ si vlastný klub alebo občianske združenie (Čl. 29).

Kde hľadať podporu a informácie?

Na lokálnej úrovni (v Jarovniciach a inde): Začni na obecnom úrade. Opýtaj sa starostu alebo poslancov, aké sú možnosti pre mladých. Ak nemáte mládežnícky parlament, navrhni jeho založenie!

Na národnej úrovni:

- Rada mládeže Slovenska (RmS): Je to strešná organizácia, ktorá združuje desiatky mládežníckych organizácií (napríklad skautov, mladých vedcov, debatné kluby). Sleduj ich web mladez.sk, kde nájdeš informácie o projektoch, školeniach, stážach a zaujímavých podcastoch ako „Krajina mladých“.
- Národný mládežnícky parlament: Združuje mestské mládežnícke parlamenty z celého Slovenska a pomáha im vymieňať si skúsenosti.

Na európskej úrovni:

- Erasmus+: Tento program EÚ nie je len o študijných pobytoch v zahraničí. Ponúka aj granty na projekty zamerané na participáciu mládeže. Môžete získať peniaze na zorganizovanie diskusií s politikmi, vytvorenie informačnej kampane alebo na projekt, ktorý zlepší život vo vašej komunite.

Záver: Ústava žije vd'aka tebe

Ústava nie je len kniha v knižnici alebo dokument, ktorý politici občas spomenú v televízii. Je to živý organizmus. A jej zdravie a sila závisia od teba a od všetkých ostatných občanov. Funguje len vtedy, keď ju poznáme, rešpektujeme a aktívne využívame práva, ktoré nám dáva.

Budúcnosť Slovenska je v твоjich rukách.
Poznaj pravidlá hry a hraj aktívne!

Slovník pojmov

- **Amnestia:** Hromadné odpustenie alebo zmiernenie trestov, ktoré udeľuje prezident alebo vláda. Týka sa vopred určenej skupiny ľudí (napr. odsúdených za menej závažné činy). Je to ako stlačenie tlačidla „reset“ pre určitú kategóriu trestov.
- **Exekutíva** (výkonná moc): Zložka štátnej moci, ktorá „vykonáva“ zákony a riadi každodenný chod štátu. Na Slovensku ju tvorí prezident a vláda na čele s premiérom.
- **Imunita** (poslanecká): Špeciálna ochrana poslancov parlamentu. Znamená, že poslanca nemožno stíhať za jeho hlasovanie alebo výroky prednesené v parlamente. Cieľom nie je chrániť poslanca ako osobu, ale zabezpečiť, aby parlament ako celok mohol slobodne a bez strachu rokovať.
- **Interpelácia:** Oficiálna písomná alebo ústna otázka, ktorú môže poslanec v parlamente položiť členovi vlády (ministrom) alebo celej vláde. Týka sa vecí verejného záujmu a kontroly plnenia úloh. Minister musí na interpeláciu do 30 dní odpovedať.
- **Judikatíva** (súdna moc): Tretí pilier moci v štáte – súdy. Ich úlohou je nezávisle a nestranne rozhodovať spory, vykladať zákony a trestať ich porušenia. Zabezpečujú spravodlivosť.
- **Kompetenčný spor:** Spor (hádky) medzi dvoma štátnymi orgánmi o to, ktorý z nich má v danej veci právomoc rozhodovať (kto je na to „kompetentný“).
- **Legislatíva** (zákonodarná moc): Zložka štátnej moci, ktorá má právo tvoriť a schvaľovať zákony. Na Slovensku je to Národná rada Slovenskej republiky.
- **Mandát:** Poverenie, ktoré voliči dajú vo voľbách svojmu zástupcovi (napr. poslancovi, starostovi, prezidentovi), aby ich v ich mene zastupoval a vykonával verejnú funkciu na určené obdobie.
- **Preambula:** Úvodná, slávnostná časť ústavy alebo iného dôležitého dokumentu. Vysvetľuje jeho hlavné myšlienky, ciele, hodnoty a historické východiská.

- **Právny štát:** Štát, v ktorom platia pravidlá (zákony) pre všetkých rovnako, vrátane tých, ktorí sú pri moci. Nikto nestojí nad zákonom a štátne orgány môžu konať len na základe zákona.
- **Ratifikácia:** Finálny, slávnostný akt, ktorým hlava štátu (na Slovensku prezident) potvrdzuje súhlas štátu s medzinárodnou zmluvou. Po ratifikácii sa zmluva stáva pre štát právne záväznou.
- **Referendum:** Forma priamej demokracie; celoštátne (alebo miestne) hlasovanie, v ktorom všetci oprávnení voliči priamo rozhodujú o dôležitej otázke verejného záujmu.
- **Zvrchovanosť** (suverenita): Nezávislosť a najvyššia moc štátu na svojom území. Zvrchovaný štát si o svojich vnútorných a vonkajších záležitostiach rozhoduje sám a nie je podriadený moci iného štátu.

Táto príručka vznikla v rámci realizácie projektu „2024-2-SK02-KA154-YOU-000258591 – Participácia mládeže v obci Jarovnice“, ktorý bol podporený v rámci programu Erasmus +.

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory a postoje sú však len názormi a vyhláseniami autorov a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Národného inštitútu vzdelávania a mládeže a Národnej agentúry programu EÚ Erasmus+ pre oblasť mládeže a športu. Európska únia ani orgán udeľujúci grant za ne nenesú zodpovednosť.

**Financovaný
Európskou úniou**

2025

Jarovnice